

**Gabriela Golawska-Witkowska,
Anna Rzeczycka**

**Ryzyko płynności w banku
komercyjnym, jego identyfikacja i
minimalizowanie**

Ekonomiczne Problemy Usług nr 38, 286-293

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

GABRIELA GOLAWSKA-WITKOWSKA

ANNA RZECZYCKA

Politechnika Gdańska

RYZIKO PŁYNNOŚCI W BANKU KOMERCYJNYM, JEGO IDENTYFIKACJA I MINIMALIZOWANIE

Wprowadzenie

Banki – jako pośrednicy finansowi – są odpowiedzialne za zapewnienie stałych przepływów pieniężnych między podmiotami na rynku. Nawet niewielkie opóźnienia w realizacji płatności klientów, znacznie ograniczają ich zaufanie do tych podmiotów finansowych. Stałe pogarszanie się płynności banków może prowadzić do zawieszania ich działalności, w konsekwencji nawet do bankructwa.

Celem niniejszego opracowania jest wskazanie metod pozwalających na określenie poziomu ryzyka płynności w analizowanym banku oraz wskazanie sposobów minimalizowania tego ryzyka.

Ryzyko płynności i czynniki go determinujące

Banki jako instytucje zaufania publicznego są zobowiązane do posiadania płynności płatniczej. Jest ona traktowana jako zdolność do finansowania przez nie aktywów oraz terminowego realizowania zobowiązań finansowych, bez konieczności generowania z tego tytułu straty¹. Płynność płatnicza może dotyczyć różnych horyzontów czasowych. W związku z powyższym wyróżnia się płynność bieżącą, krótkoterminową, średnioterminową oraz płynność długoterminową.

Wszystkie one dotyczą zdolności banku do wykonywania zobowiązań finansowych. Różnią się natomiast okresem ich realizowania. W związku z powyższym płynności te dotyczą odpowiednio 7 dni, jednego miesiąca, roku oraz okresu powyżej 12 miesięcy. Jeżeli więc banki nie realizują swoich zobowiązań w ustalonych kwotach i terminach, mamy do czynienia z ryzykiem płynności. Jest to ryzyko zdeterminowane przez rynek².

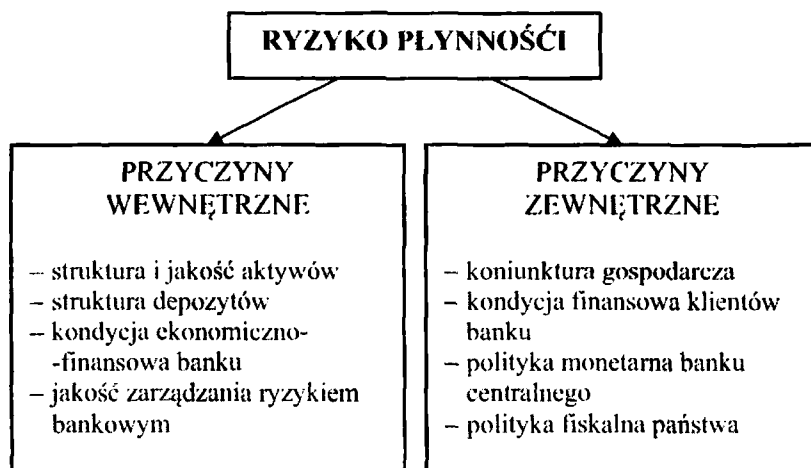
Ryzyko płynności powstaje poprzez:

¹ Uchwała nr 9/2007 KNB z dnia 13 marca 2007 r. w sprawie ustalania wiążących banki norm płynności (Dz.Urz. NBP nr 3, poz. 11, par. 1.1).

² M. Zaleska: *Współczesna bankowość*. Difin. Warszawa 2007, s. 281.

- a) generalne niedopasowanie kwot i terminów zapadalności aktywów i wymagalności pasywów; taka sytuacja najczęściej jest spowodowana brakiem korelacji między działalnością kredytową i depozytową banku; w konsekwencji bank nie posiada środków na finansowanie dalszej działalności kredytowej oraz nie generuje sprzedaży z tytułu odsetek od udzielonych kredytów;
- b) brak możliwości pozyskania przez bank dostatecznej ilości środków pieniężnych, pozwalających na zbilansowanie jego pozycji pieniężnej; może to wynikać z pogarszającej się kondycji ekonomiczno-finansowej i niemożności pozyskania środków np. na rynku lokat międzybankowych.

Ryzyko płynności determinowane jest przez czynniki o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym³, które przedstawiono na rysunku 1.

Rys. 1. Przyczyny ryzyka płynności

Źródło: opracowanie własne.

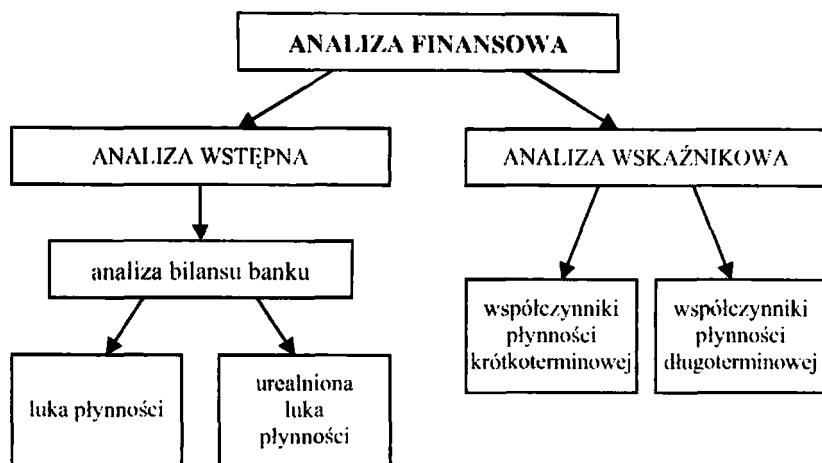
Każdy bank, aby uchronić się przed skutkami braku płynności, powinien nie dopuścić do powstawania jego przyczyn, poprzez:

- identyfikowanie sytuacji płynnościowej banku z wykorzystaniem analizy finansowej.
- podejmowanie działań minimalizujących ryzyko płynności.

³ W.I. Jaworski, Z. Zawadzka: *Bankowość. Zagadnienia podstawowe*. Poltext, Warszawa 2003, s. 234.

Metody identyfikacji ryzyka płynności

W celu zidentyfikowania i skwantyfikowania ryzyka płynności, bank musi wykonać analizę finansową – wstępną i wskaźnikową. Zastosowanie tej analizy w ocenie sytuacji płynnościowej przedstawiono na rysunku 2.

Rys. 2. Analiza finansowa w ocenie ryzyka płynności banku

Źródło: opracowanie własne na podstawie Uchwały nr 9/2007 KNB z dnia 13 marca 2007 r. w sprawie ustalania wiążących banki norm płynności (Dz.Urz. NBP nr 3, poz. 11).

Przy określaniu ryzyka płynności stosowana jest analiza luki niedopasowania. Polega ona na zestawieniu aktywów i pasywów wg terminów zapadalności i wymagalności. Urealnienie tych terminów oraz uwzględnienie prognozowanych zmian w bilansie banku dodatkowo zwiększa dokładność pomiaru niedopasowania pozycji bilansowych przy wykorzystaniu tej metody. Do niezbędnych wyliczeń wykorzystuje się w tym przypadku bilans banku oraz zestawienie przepływów pieniężnych. Jeśli wartość aktywów przewyższa wartość pasywów, istnieje luka dodatnia, oznaczająca tzw. pozycję długą. W tej sytuacji bank posiada wystarczające środki na realizację wszystkich płatności zestawionych w poszczególnych przedziałach czasowych. Gdy sytuacja jest odwrotna, mamy do czynienia z tzw. pozycją krótką i wymagana jest interwencja poprzez poszukiwanie środków pieniężnych na rynku bankowym. Natomiast gdy aktywa równają się pasywom, istnieje luka neutralna. Luka tworząca pozycję długą i krótką oznacza pozycję otwartą na rynku pieniężnym. Dla banku najbardziej istotne są pozycje o najkrótszych terminach, maksymalnie do trzech miesięcy. Analizie podlegają jednak wszystkie pozycje bilansu. Na ich podstawie ustala się więc:

- lukę niedopasowania pozycji aktywów i pasywów w określonych przedziałach czasowych.
- lukę skumulowaną, otrzymaną przez dodanie luk z poszczególnych przedziałów czasowych.

Nadzorcze normy płynności w Polsce wyznaczają lukę płynności krótkoterminowej. Jest ona określona jako⁴:

$$\begin{array}{rcccl} \text{Luka} & & \text{podstawowa} & \text{uzupełniająca} & \text{środki} \\ \text{płynności} & = & \text{rezerwa} & + \text{rezerwa} & - \text{obecne} \\ \text{krótkoterminowej} & & \text{płynności} & \text{płynności} & \text{niestabilne} \end{array}$$

Podstawowa rezerwa płynności obejmuje takie pozycje, jak:

- środki pieniężne w kasie banku,
 - należności od NBP lub innego banku otrzymującego rezerwę obowiązkową,
 - należności od banków, oddziałów instytucji kredytowych, banków zagranicznych, zakładów ubezpieczeń i firm inwestycyjnych, którym przypisano wagę ryzyka kredytowego w metodzie standardowej w wysokości 0%, 20%, 50% z terminem płatności do 7 dni,
 - instrumenty dłużne o niskim ryzyku, możliwe do uzyskania w ciągu 7 dni,
 - otrzymane bezwarunkowe zobowiązania pozabilansowe, z których bank może skorzystać w terminie do dwóch dni roboczych od momentu podjęcia decyzji o ich wykorzystaniu,
- dotąd różnica między wartością salda rezerwy obowiązkowej na określony dzień sprawozdawczy a wymaganą, od następnego dnia bilansowego do ostatniego dnia okresu utrzymania rezerwy obowiązkowej, wartością rezerwy obowiązkowej.

Obok rezerwy podstawowej w obliczeniach ujmuje się także elementy uzupełniającej rezerwy płynności, jak przykładowo: należności od NBP lub innego banku otrzymującego rezerwę obowiązkową, z terminem płatności od 7 do 30 dni, należności od banków, oddziałów instytucji kredytowych, banków zagranicznych, zakładów ubezpieczeń i firm inwestycyjnych, którym przypisano wagę ryzyka kredytowego w metodzie standardowej w wysokości 0%, 20%, 50%, z terminem płatności od 7 do 30 dni, instrumenty dłużne o niskim ryzyku, możliwe do uzyskania w okresie od 7 do 30 dni, instrumenty dłużne o obniżonym ryzyku, możliwe do uzyskania w ciągu 30 dni itp.

Aby wyznaczyć lukę płynności krótkoterminowej, należy podstawową i uzupełniającą rezerwę płynności pomniejszyć o środki obecne niestabilne. Tak wyznaczona luka powinna w każdym dniu sprawozdawczym być równa co najmniej 0, a więc być luką neutralną.

Banki, obok luki niedopasowania, do oceny sytuacji płynnościowej wykorzystują współczynniki krótko- i długoterminowe. W pierwszej grupie wykorzystuje się współczyn-

⁴ Uchwała nr 3/2007...

nik luki krótkoterminowej. Jego wartość powinna być co najmniej równa 1. Jest on liczony jako:

$$\frac{\text{podstawowa rezerwa płynności} + \text{uzupełniająca rezerwa płynności}}{\text{środki obce niestabilne}}$$

W grupie współczynników długookresowych wyróżnia się:

- współczynnik pokrycia aktywów nie płynnych funduszami własnymi,
- współczynnik pokrycia aktywów nie płynnych i aktywów o ograniczonej płynności funduszami własnymi i środkami obcymi stabilnymi.

Wartość obu wskaźników również nie może być niższa niż 1.

Tak określony sposób wyznaczania płynności dotyczy banków dużych. Mniejsze, głównie spółdzielcze, w których średnia miesięczna wartość sumy bilansowej na koniec każdego miesiąca w ciągu ostatnich 12 miesięcy nie przekroczyła 200 000 000 zł, wyznaczają jedynie:

- współczynnik udziału podstawowej i uzupełniającej rezerwy płynności w aktywach ogółem (wartość minimalna 20%),
- współczynnik pokrycia aktywów nie płynnych funduszami własnymi (wartość minimalna 1).

Badanie płynności, poprzez wyznaczanie luki oraz obliczanie przedstawionych współczynników w różnych horyzontach czasowych, jest punktem wyjścia do dalszych działań ograniczających ryzyko płynności. W systemie bankowym w Polsce dopiero analizowana uchwała nr 3/2007 stanowi wiążące rozwiązanie w identyfikowaniu ryzyka płynności. Wcześniej stosowane normy miały bowiem charakter jedynie fakultatywny.

Wykorzystując przedstawione wskaźniki, można więc określić sytuację płynnościową w systemie bankowym w Polsce. Przedstawia to tabela 1.

Tabela 1

Wskaźniki płynności w systemie bankowym w Polsce (%)

Wyszczególnienie	12.2006	09.2007	06.2008	09.2008
Wskaźnik płynności strukturalnej I	49,06	34,35	28,12	33,05
Wskaźnik płynności strukturalnej II	13,03	9,89	7,30	12,34
Udział łatwo zbywalnych papierów wartościowych w sumie bilansowej netto	3,89	2,98	2,25	3,57
Udział lokat międzybankowych w sumie bilansowej netto	15,87	13,60	9,72	8,70

Źródło: *Analiza ogólna sytuacji w sektorze bankowym wg stanu na 30 września 2007 r.* Bankowy Fundusz Gwarancyjny, Warszawa 2007, s. 30 oraz *Analiza ogólna sytuacji w sektorze bankowym wg stanu na 30 września 2008 r.* Bankowy Fundusz Gwarancyjny, Warszawa 2008, s. 30.

Analizując wybrane wskaźniki, należy stwierdzić postępujące obniżanie się wskaźnika płynności strukturalnej I (gotówka + rachunki bieżące w NBP i innych bankach + rezerwa obowiązkowa + bony pieniężne i skarbowe) / (depozyty bieżące sektora niefinansowego bez odsetek + depozyty bieżące sektora instytucji rządowych i samorządowych) do czerwca 2008 roku oraz jego wzrost w III kwartale analizowanego roku. Podobną tendencję wykazuje wskaźnik płynności strukturalnej II (łatwo zbywalne papiery wartościowe / (depozyty bieżące sektora niefinansowego bez odsetek + depozyty bieżące sektora instytucji rządowych i samorządowych bez odsetek) oraz udział łatwo zbywalnych papierów wartościowych w sumie bilansowej netto. Natomiast udział lokat międzybankowych w sumie bilansowej netto wykazuje w całym analizowanym okresie tendencję malejącą. Wynika to z sytuacji na rykach finansowych.

Należy stwierdzić, że banki poszukiwały źródeł finansowania. Niektóre z nich zapoziadały programy emisji papierów dłużnych, ale de facto w 2008 roku tą drogą pozyskały mniej środków niż w okresach poprzednich. Wynikało to z kryzysu zaufania na rynkach finansowych, który ma negatywny wpływ na możliwości pozyskiwania środków na finansowanie działalności banku, głównie tej kredytowej. Dodatnia luka płynności nadal występowała więc w 2008 roku.

Minimalizowanie ryzyka płynności

Zarządzanie płynnością banku wymaga podejmowania działań, których celem jest dopasowanie poszczególnych pozycji aktywów i pasywów w określonych horyzontach czasowych oraz realne przewidywanie przyszłych strumieni pieniężnych⁵. Punktem odniesienia są teoretyczne koncepcje, takie jak złota reguła bankowa, maksymalnego obciążenia czy osadu na wkładach. Metody z nimi związane to⁶: metoda puli zasobów, metoda konwersji zasobów finansowych, metoda aktywnego zarządzania pasywami oraz metoda przekształcania wierzytelności kredytowych w papiery wartościowe. Metody te jednak znacznie odbiegają od oczekiwań banków w zakresie identyfikowania ich sytuacji płynnościowej. Stąd stosowanie ich w „czystej” postaci z pewnością nie zapewniłoby płynności bankowi. W celu ograniczenia tego ryzyka konieczne jest więc, mając na uwadze wielkości planowane ustalone za pomocą analizy luki oraz przepływów pieniężnych, określenie zasobów finansowych banku na dany dzień, tydzień, miesiąc, kwartał, rok itd. Najważniejsze są informacje dotyczące najkrótszych okresów, głównie do trzech miesięcy. Jednak w momencie podejmowania działań ograniczających to ryzyko, ważne są dane dotyczące konkretnego dnia. Stąd konieczne jest zestawienie posiadanych środków z bieżącymi wydatkami, związanymi z obsługą klientów i funkcjonowaniem banku. Na ich podstawie można określić zapotrzebowanie na środki finansowe lub wielkość środków pieniężnych do sprzedania.

⁵ S. Heffernan: *Nowoczesna bankowość*. PWN, Warszawa 2007, s. 150.

⁶ W. Grabeczan: *Zarządzanie ryzykiem bankowym*. Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1996, s. 201.

np. na rynku lokat międzybankowych. Jednocześnie w dłuższym horyzoncie czasowym bank winien podjąć działania kształtujące strukturę jego bilansu. Oznacza to posiadanie w bilansie banku pozycji, które można szybko przekształcić w niezbędne środki pieniężne. Jest to ważne szczególnie w przypadku, gdy na rynku lokat międzybankowych tych środków nie można pozyskać lub ich cena jest niekorzystna dla banku. Bank musi więc określać tzw. krzywą finansowania⁷, która wyznacza ścieżkę jego finansowania w zmieniających się warunkach rynkowych, w kontekście jego zyskowności.

Należy także pamiętać, że określenie poziomu posiadanych środków, w tym zapadalnych kredytów oraz innych wydatków, głównie wymagalnych lokat, jest możliwe dzięki coraz bardziej rozbudowanym systemom informatycznym. Na tym etapie zarządzania ryzykiem płynności działania winny być oparte na wydzielonych centrach organizacyjnych, odpowiedzialnych za utrzymanie płynności banku. Ich działalność powinna opierać się na zatwierdzonych procedurach, obejmujących regulaminy i instrukcje. Wykorzystując plan kont oraz oprogramowanie, centra te powinny określić poziom płynności w danym dniu oraz w dalszych horyzontach czasowych. Na podstawie danych bilansowych oraz uwzględniając planowane przepływy środków pieniężnych, powinny one monitorować płynność. Ich funkcjonowanie w zakresie jej zapewnienia winny uwzględniać strategię w przypadku „runu” klientów na kasy banku. Konieczne jest więc opracowanie scenariuszy rozwoju wydarzeń w sytuacjach kryzysowych, w tym określenie metod identyfikowania kryzysu płynności w banku oraz wyznaczenie działań go przewyżających, jak określenie rezerwowych źródeł finansowania oraz opracowanie zasad, zgodnie z którymi bank sprzedawałby swoje aktywa i dokonywałby rekonstrukcji bilansu.

Podsumowanie

Reasumując, posiadanie zdolności płatniczej przez banki jest niezwykle ważne, bowiem podmioty te są instytucjami zaufania publicznego, pośrednikami w realizowaniu przepływów pieniężnych na rynku. W związku z tym konieczne jest zarządzanie ryzykiem płynności, poprzez:

- określenie sytuacji płynnościowej banku, ze szczególnym uwzględnieniem ewentualnych symptomów występowania kryzysu płynności,
- opracowanie scenariuszy działań w przypadku kryzysu płynności,
- zapewnienie rezerwowych źródeł finansowania,
- sprecyzowanie zasad sprzedaży aktywów oraz kształtowania struktury bilansu,
- wydzielenie w strukturze organizacyjnej banku komórki zajmującej się zarządzaniem ryzykiem płynności i wskazanie kompetencji do podejmowania działań w sytuacjach kryzysowych.

⁷ G. Halań: *Przegląd metod badania płynności banków*, „Bank i Kredyt”, lipiec 2008.

Przedstawione działania podejmowane w systemie bankowym w Polsce, nakierowane na ograniczenie ryzyka płynności, są tożsame z występującymi na światowych rynkach finansowych. Jednak w okresie kryzysu finansowego w Polsce, podobnie jak w pozostałych krajach, musiały one zostać rozszerzone o interwencje państwa w postaci udzielonych gwarancji na rynku lokat międzybankowych i w odniesieniu do depozytów klientów banków.

THE LIABILITY RISK IN COMMERCIAL BANK, ITS ESSENCE AND LIMITATION

Summary

The possession of the payment liability of banks is a crucial matter. Because banks act as a institution of public confidence. They are also play a role of intermediary in the process of currency flow on the market.

Having above mentioned in mind, in the article there is stated the necessity of the manging of the risk of the liability, by its identification and enterprising interbanks activities aiming at minimizing of the risk.